

Мовчан М. М.*доцент кафедри філософії та політології
Полтавського університету економіки і торгівлі,
кандидат філософських наук, доцент*

ЕКЗИСТЕНЦІАЛ СТРАХУ В ЖИТТІ ЛЮДЕЙ

Дослідження страху як важливого феномена буття людини є надзвичайно актуальним у перехідні періоди розвитку суспільства, коли підвищується інтенсивність відчуття страху, і він отримує глобальний характер.

Людство не змогло подолати «старі» страхи, які супроводжують його з незапам'ятних часів, на жаль, ще й отримало дуже багато нових, які не були відомими в попередні епохи. Страх сьогодні стає постійною характеристикою людської свідомості. Політичні, економічні, соціокультурні, техногенні процеси сучасного життя, війни, тероризм, сепаратизм, безробіття, бідність, хвороби та слабка захищеність населення від негативних явищ породжують у глобальних масштабах почуття страху, цим самим актуалізуючи його дослідження.

Слід сказати, що проблемі страху в Україні тривалий час не приділяли належної уваги (це частково можна пояснити перебуванням нашої держави в складі СРСР, де вважали, що страх властивий насамперед буржуазним суспільствам Заходу). З 90-х років ХХ століття, тобто від здобуття Україною незалежності, означену проблему почали досліджувати філософи, психологи, соціологи, культурологи, історики, медики, письменники та інші діячі науки й культури. Зауважимо, що, незважаючи на певні напрацювання у світовій і вітчизняній філософській думці (праці М. Бердяєва, І. Бичка, Є. Борового, А. Гагаріна, Л. Горохової, П. Гуревича, М. Гайдеггера, С. К'єркегора, Б. Паскаля, М. Савіної, Ж.-П. Сартра, П. Тілліха, О. Туренка, О. Фролової, Е. Фромма, Н. Хамітова, К. Хорні, Л. Шестова, К. Ясперса та інших), проблематика страху залишається маловивченою. Осмислення потребує чимало питань щодо онтології, феноменології, класифікації та рівнів страху, філософсько-антропологічних, соціальних,

історико-філософських, культурологічних та інших аспектів цього феномена.

Метою статті є аналізування страху як проблеми буття людини в соціальному середовищі.

Свого часу Е. Фромм писав: «Людина – єдина жива істота, яка відчуває власне буття як проблему, яку вона повинна вирішити та якої вона не може позбутися...» [12, с. 445–446].

На відміну від тварин, людина може як свідомо переживати своє буття, так і замислюватися про небуття, яке обов'язково чекає її в майбутньому. При цьому її часто охоплюють надзвичайно сильні почуття, серед яких особливо дієвим і сильним є стан страху. Г. Гегель називає страх «невіддільною властивістю будь-якого буття» [4, с. 210]. Практика показує, що в багатьох випадках він буває досить деструктивним, оскільки часто негативно впливає на всі складові особистості людини.

В античній філософії людина не лише переживала страх, а й робила його предметом своїх дослідницьких інтенцій, вольових і моральних послань. У концепціях видатних мислителів Давньої Греції Платона й Арістотеля розуміння страху поєднується з основоположним принципом «золотої середини». Страх є екстремальним станом душі. Платон виділяв два основні види страху: страх природний, до-соціальний, тобто страх майбутніх утрат, який може бути посланим із царства мертвих, страх перед Аїдом («Федон») та страх соціальний (сором) як страх чужої думки, божественний страх закону. Арістотель виділяє страх та описує його в «Риторичі» й «Поетиці». Він пов'язує його зі стражданням. Загалом екзистенціал страху в епоху Античності етимологічно був поєднаний зі словами «загроза», «потрясіння», «втеча», «покарання», «переступання через межі».

У добу середньовіччя страх інтерпретувався філософією насамперед крізь призму

евангельських положень, чого не можна однозначно сказати про повсякденну культуру «низів», хоча вплив останньої на філософію, безперечно, існував. Особливо цікавим у добу середньовіччя нам видається поняття «Страх Божий». Воно включає в себе багато теологічних та екзистенціальних смислових відтінків і нюансів. Страх Божий створює комплекс релігійно-екзистенціальних перешкод, які екзистенціально-превентивно утримують людину від гріха й зла.

В епоху Відродження екзистенціаль страху проявляється парадоксально й суперечливо. Так, Дж. Бруно проголошував: «Страх смерті гірше, ніж сама смерть» [1, с. 287]. Л. да Вінчі писав: «Хто в страху живе, той і гине від страху». Слід сказати, що гуманістична позиція того часу не була широко популярною та являла собою певний гармонізуючий заклик, виражала бажання подолати багатоликі страхи, що оточували середньовічну людину.

Ставлення філософії *Нового часу* до страху прослідковується дуже чітко у Ф. Бекона: «Немає нічого страшнішого, ніж сам страх» [5, с. 468]. Класичне ж розуміння значення феномена страху можна побачити в концепції Р. Декарта, згідно з якою страх «присутній» у людській душі не як екзистенціал, а як психологічна пристрасть поряд з іншими пристрастями.

Поняття страху посідає одне із чільних місць у *некласичній філософській думці ХХ століття* (це яскраво видно в екзистенціальній та психоаналітичній філософії). Екзистенціалізм декларує, що світ страшний тим, що в ньому немає смислу, він не піддається людському розумінню. Під маскою доброзичливості люди діють одне проти одного. Для цієї філософії страх є насамперед можливістю свободи, долає все остаточне та виявляє його оманливість. У психоаналітичній філософії страх і його природа – одна з головних тем. У цьому напрямі психологічної й філософської думки (особливо в ранній період) яскраво виділяються види страху: страх перед зовнішньою небезпекою та глибинний ірраціональний страх. Ірраціональний страх є страхом перед самим собою (як і в екзистенціалістів).

Нині існує багато різноманітних класифікацій страху. Серед них виділимо (пев-

ним чином модифіковану нами) класифікацію Ю. Щербатих, яка вирізняється, на нашу думку, своєю простотою, точністю й певною універсальністю. Страхи поділяються на три групи: 1) біологічні (природні), 2) соціальні, 3) екзистенціальні.

Біологічні (природні) страхи – страхи атмосферних та астрономічних явищ, вулканів і землетрусів, тварин тощо. Будь-яка жива істота (тварина чи людина) боїться сильних звуків і яскравих спалахів (*боязнь грому та блискавки*). Цей страх закладений еволюцією до мозку тварин і людей на рівні вродженого інстинкту. Люди багато років не могли розкрити природу грози. Ю. Щербатих, зазначає: «І зараз страх грози є актуальним для багатьох людей, випереджаючи за значенням такі боязні, як страх темряви чи страх смерті» [16, с. 21]. До переліку астрономічних явищ, що викликали страх, ще із сивої давнини належать *страх сонячних затемнень та поява комет*. Раптове зникнення сонця за ясного неба викликало в людей панічний жах, вони сприймали це як кінець світу [16, с. 27]. Комети, які періодично прилітали до нашої планети з глибин космосу, також навіювали на людей жах. Люди вважали, що війни, епідемії, неврожай, голод пов'язані насамперед із цими космічними явищами [16, с. 30].

Виверження *вулканів і землетруси* також сильно впливають на психічний стан людей, часто бувають причиною страху й паніки. Це пов'язано з тим, що твердість земної оболонки від народження здається нам чимось абсолютним, непорушним, а коли земля починає хитатися під ногами, людина відчуває гнітючий страх [16, с. 30].

Протягом століть люди освоювали нові території проживання та зустрічалися з *невідомими тваринами*. Вони також викликали в людей великий страх. Із цього приводу можна згадувати безліч різних історій, які не завжди добре закінчувалися для людини. Серед тварин, які часто викликали жах, були кити, змії, павуки та інші. Із цими й іншими тваринами пов'язано багато легенд і забобонів, які лише посилювали людські страхи та фобії.

Таким чином, до першої групи страхів відносяться страхи, які безпосередньо пов'язані із загрозою життю людини.

Серед *соціальних страхів* (які існують лише в середовищі людей) виділимо страх відповідальності, страх перед випробуванням (екзаменами тощо).

На думку Ю. Щербатих, сутність *страху відповідальності* виражається в тому, що, приймаючи якесь важливе рішення, «людина бере на себе відповідальність за його наслідки, а у випадку невдачі їй загрожує не тільки осуд чи покарання з боку соціуму, але, що ще гірше, часто вона приречена на тривалі самозвинувачення, які можуть отруїти все наступне життя» [16, с. 44]. Тому багато людей не хочуть приймати такі (відповідальні) рішення, вважаючи за краще, щоб за них це робили інші. Страх відповідальності може не лише породжувати «тривожні думки», а й безпосередньо впливати на самопочуття, здоров'я індивіда.

Кожне серйозне випробування в житті людини пов'язане з актуалізацією страху. *Страх перед випробуванням* може негативно впливати на сприймання, мислення, пам'ять та інші пізнавальні процеси особистості [8, с. 252]. Він виникає тоді, коли мозкові центри не можуть дати адекватну відповідь на ситуацію або коли є сумнів щодо успішного завершення справи. О. Кондаш цей стан пов'язує з «негативним передчуттям суб'єктом наслідків своєї діяльності у виняткових для нього й складних із погляду виконавської майстерності ситуаціях» [6, с. 12], із «браком віри у свої сили й відчуттям невпевненості перед загрозою фрустрації, тобто боязкістю перед невдачею, неуспіхом і, можливо, осоромленням» [6, с. 73]. У наведеному визначенні йдеться про те, що особистість дістає недостатню інформацію в процесі відображення навколишнього середовища, а також про інтуїтивне оцінювання нею об'єкта або ситуації з огляду на їхню небезпеку.

Таким чином, слід наголосити на тому, що друга група аналізованих нами страхів являє собою боязнь за зміну свого соціального статусу.

Дуже цікавою є третя група страхів, яка має назву *екзистенціальних*. До них відносяться страх смерті, темряви тощо. Ця група страхів пов'язана із самою сутністю людини, притаманна всім людям.

Найпотаємніше в житті кожної людини – її смерть. Багато вчених відзначають,

що всі релігії світу й філософські системи були породжені страхом людини перед смертю [3, с. 7]. *Страх смерті* є екзистенціальним страхом (він закладений в основах існування людини). Цей страх може допомогати зберегти життя, однак може й викликати максимальні страждання. Це почуття неминуче в житті людини, і всім нам, як це не гірко, доведеться пережити його. З прадавніх часів страх власної смерті – найбільш сильний з усіх людських страхів. І цей сковуючий душу жах часто приводить індивіда до думки про недоцільність життя та своєї ролі на землі.

Страх темряви властивий багатьом людям. Він бере свій початок ще з дитинства і відноситься також до дитячих страхів. Об'єктивних причин цього страху, як вважають вчені [15], є декілька: 1) наші органи чуття погано пристосовані до життя в умовах недостатньої освітленості (в темряві зір стає марним, і людина стає більш незахищеною); 2) мозок по-особливому працює в темряві, він терпіти не може «половинчастої» інформації й намагається «заповнити» компоненти, яких не вистачає, елементами минулого досвіду (розігрується уява, мозок починає бачити небезпеку там, де її немає); 3) тяга людей до собі подібних (без світла людині здається, що вона ізольована від суспільства, з'являється почуття незахищеності); 4) у темряві послаблюється соціальний контроль (рівень злочинності вночі значно збільшується).

Є різноманітні схеми вираження форм та інтенсивності страху. Ці форми являють собою поступове ускладнення оцінки людиною страхової ситуації (ситуації, яка може нести загрозу біологічному, духовному, соціальному буттю індивіда). Використовуючи праці дослідників страху В. Андрусенка, В. Дерябіна, М. Савіної та інших, можна скласти схему прояву страху згідно з посиленням психологічної напруги, пов'язаної з реакцією на несприятливі життєві обставини. Отримаємо таку схему: *тривога – переляк – боязнь – страх – жах – паніка*.

Тривога, на думку видатного психолога й філософа, основоположника діяльнісного підходу у філософії, психології та педагогіці С. Рубінштейна, – це емоційний стан, який носить неопредмечений (безпредметний) характер. Це почуття відображає об'єктив-

ний стан індивіда, який знаходиться в певних взаємовідносинах з оточуючим світом [9, с. 574].

Страх – це біологічна реакція, яка дісталася людині від тваринного світу, адже бояться не тільки люди. Тварини теж відчувають страх. На думку А. Курпатова, тварини бояться, проте не тривожаться. Цим вони суттєво відрізняються від людини. Для виникнення страху необхідно, щоб було певне зовнішнє джерело небезпеки, певна помітна загроза. Тварину не може налякати невідоме; зустрівшись із певною «новиною», тварина напружить, зосередиться, проте це буде не страхом, а лише підготовкою до нього, своєрідним попереднім етапом перед тим, як по-справжньому злякатися. Для того щоб виникла тривога, жодних видимих ворогів не потрібно, достатньо лише подумати, уявити – і тривога може з'явитися. Людина може відчувати тривогу й тоді, коли вона, здається, знаходиться в повній безпеці, коли їй об'єктивно ніщо не загрожує. Якщо тварині ніщо не загрожує, то вона не відчуває ні напруги, ні страху, ні тривоги. Страх – це реакція на фактично існуючі несприятливі обставини, а почуття тривоги – це занепокоєння, викликане припущенням про можливий несприятливий результат [7, с. 31]. Тривога з'являється тоді, коли загроза для індивіда має невизначений, абстрактний характер, а мозок при цьому не зміг ще чітко обрати оптимальну стратегію поведінки.

Переляк – це короткочасне емоційне переживання поведінкового характеру, яке виражає миттєву, негативну оцінку ситуації. Такий стан виникає в ситуації раптової, несподіваної небезпеки [14, с. 319]. Іноді цей феномен може проявитися після боязні й страху [2]. Серед решти елементів заданої вище схеми запізніле переживання страху при переляку як поведінковий акт є занадто нестійким. Раніше в народі вважали переляк болісним станом і лікували його за допомогою звернень до Божої Матері, молитов, заговорів тощо [11, с. 10–11]. Слов'яни в давнину відносили переляк до хвороб духу, тому й долали його духовними засобами.

Боязнь вважають початковою формою прояву страху, що виражається в нерішучо-

му оцінюванні ситуації, яка може викликати страх. При цьому, як зазначає М. Савіна, «нерідко проходить боротьба мотивів оцінювання» [10, с. 37]. Первинною категорією, яка відображає цей емоційний стан, є побоювання, занепокоєння й передчуття можливої небезпеки. Досить часто багато авторів використовують поняття «боязнь» і «страх» в якості синонімів. Відомо, що боязнь за певних умов може перерости в боязливість як специфічну характеристику, рису особистості. І тоді боязнь може виникати з будь-якого приводу, матиме будь-яке підґрунтя. Напевно, першопричину цього слід шукати ще в ранньому дитинстві, де можна побачити порушення правильного способу життя індивіда.

Жах, як зазначає Н. Хамітов, є страхом, який виходить за межі матеріального предмета. Це страх перед безоднею, яка лежить за межами будь-якої матеріальної небезпеки. У стані жаху матеріальна, фізична небезпека може бути лише символом, який виражає небезпеку метафізичну.

Жах – це граничний страх, який перестає бути страхом і стає чимось іншим. *Жах* – це величезна тінь страху, тінь, яка ворухиться сама по собі. *Жах* – це трансцендентний, метафізичний, потойбічний страх. На відміну від страху, у жаху завжди відчувається глибинне здивування. У жаху є натяк на диво. Це підтверджується мовою в слові «чудовисько», де жахливе поєдналося з дивовижним і чудесним. Є ще одна особливість жаху, яка відділяє його від страху. *Жах* як переживання й буття найчастіше народжується під час зустрічі з безоднею Ніщо. В тайні Ніщо прихована таїна жаху. Ніщо сприймається нами як щелепи, які можуть роздробити особистість-самосвідомість, зрівняти з матерією [13, с. 179]. Тому жах – це страх не за тіло, а за душу. Це страх за особистість. У жаху ми боїмося втратити своє обличчя. Більше того, ми боїмося спотворити його.

Паніка (панічний страх) – це страх, сум'яття, яке раптово охоплює людину або масу людей. При цьому виділимо масову паніку, яка характеризується «станом масового страху перед реальною чи уявною небезпекою, який наростає в міру взаємного зараження, блокуючи здатність раціонально оцінювати обстановку, мобілізувати

волю й організовувати спільну протидію» [14, с. 312].

Важливо виділити декілька дієвих *методів боротьби зі страхом*. Серед них назвемо *когнітивний метод*, сторонню допомогу, психологічний захист та спеціальні методики [16]. Когнітивний метод передбачає точне визначення предмета страху; виявлення й подолання в собі недоліків характеру, які викликають страхи; необхідність позбутися будь-якого хвилювання щодо свого страху.

Надзвичайно важливу роль у подоланні страху відіграє *стороння допомога* – підтримка в тяжкі хвилини життя з боку іншої людини, особливо якщо така людина є певним авторитетом для індивіда, який переживає страх. Проте буває й так, що в надзвичайно критичні хвилини навіть стороння допомога не може надати багато хоробрості. У цьому випадку може допомогти особистий приклад іншої людини.

Коли страх перед небезпекою виявляється занадто сильним, то здається, що він є нездоланим. Предмет чи явище розцінюються нашим мозком як небезпечні до того часу, доки поруч не з'являється щось інше – ще сильніше джерело загрози. Тоді перше джерело небезпеки буде здаватися навіть привабливим. Саме на цьому заснований метод боротьби зі страхом за принципом «клин клином вибивають» [16, с. 346].

Ефективним методом у боротьбі зі страхом і тривогою є *психологічний захист*. Організм людини намагається звести страх до мінімуму, оскільки страх – негативна емоція. Для цього людська підсвідомість включає захисні механізми, які підтримують цілісність особистості, рівень її самооцінки та зменшують емоційну напругу. Найвідомішими механізмами є витіснення, раціоналізація, проєкція, регресія, заперечення, ізоляція, сублімація, компенсація, конверсія, зміщення, субституція тощо.

Для боротьби зі страхом використовуються також *спеціальні методики* (аутогенне тренування, нейролінгвістичне програмування (НЛП) тощо). Засоби самонавіювання (*аутотренінг*) відомі ще із часів стародавнього світу. Вони успішно застосовувалися в культовій обрядовості жерців Давнього Сходу, у різноманітних філософських і релігій-

них системах, були компонентами багатьох магичних обрядів. Самонавіювання здатне впливати на вегетативні та психічні процеси в організмі, у тому числі й ті, які не піддаються довільній свідомій регуляції. Учені ще до кінця не з'ясували, як це проходить в організмі. Аутотренінг особливо ефективний за наявності легких страхів.

Методика *нейролінгвістичного програмування (НЛП)* була розроблена на початку 1970-х років американськими вченими Р. Бендлером і Дж. Гріндером. Вони уважно вивчили методи всесвітньо відомих психотерапевтів Ф. Перлза (одного із засновників гештальт-терапії), В. Сатир (незаперечного знавця у сфері сімейної терапії) та М. Еріксона (видатного психотерапевта – майстра гіпнозу). Визнавши унікальність доробку кожного зі згаданих майстрів своєї справи, Р. Бендлер і Дж. Гріндер виявили в них спільні засоби, які дозволяють коротким шляхом досягати гарних результатів. Поєднавши ці засоби з власними розробками у сфері лінгвістики та додавши найбільш ефективні методики з інших напрямів психотерапевтичної практики, вони створили новий напрям – *нейролінгвістичне програмування (НЛП)*. Практичні методи НЛП «працюють» досить успішно під час подолання не лише страху, а й тривоги, хвилювання тощо.

Таким чином, екзистенціал страху – полівекторний феномен, який відіграє надзвичайно важливу роль у житті людства. Страх може мобілізувати людину, захищати її від небезпеки, а надмірний страх часто руйнує особистість і може навіть призвести до смерті людини.

Для античної людини страх знаходився насамперед поруч із людиною і всередині самої людини. У добу середньовіччя страх інтерпретувався філософією крізь призму євангельських положень. У цей час з'являється поняття «Страх Божий». Епоха Відродження почала усвідомлювати багатолікості страхів і намагалася подолати їх. Філософія Нового часу говорила, що страх присутній у кожній людській душі, проте він є не екзистенціалом, а психологічною пристрасстю. Поряд з іншими пристрасстями важливий внесок у вивчення екзистенціалу страху зробили екзистенціалісти та психоаналітична антропологія. Вони акценту-

ють увагу на ірраціональному страху, а цей страх є страхом перед самим собою.

Страхи поділяються на три групи: 1) біологічні (природні); 2) соціальні; 3) екзистенціальні. Біологічні (природні) страхи – це страхи атмосферних та астрономічних явищ, вулканів і землетрусів, тварин тощо. Серед соціальних страхів (які існують лише в середовищі людей) виділяються страх відповідалності, страх перед випробуванням (екзаменами тощо). До екзистенціальних відносяться страх смерті, темряви тощо.

Вирізняється інтенсивність страху (згідно з посиленням психологічної напруги). Вона має такий вигляд: тривога – переляк – боязнь – страх – жах – паніка.

Дієвими методами боротьби зі страхом є когнітивний метод, стороння допомога, психологічний захист та спеціальні методики (аутогенне тренування, нейролінгвістичне програмування (НЛП) тощо).

Для успішного вивчення таємниці людини, для нормального становлення, функціонування й розвитку особистості в соціальному середовищі необхідно проводити подальші дослідження екзистенціалу страху, використовуючи при цьому теоретичні й емпіричні напрацювання вітчизняних і зарубіжних дослідників, критично аналізувати їх, а потім, враховуючи культурні, психологічні, економічні, правові, ментальні тощо чинники, застосовувати в теорії та практиці людського життя.

Література

1. Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М.М. Бахтин. – М. : Художественная литература, 1990. – 543 с.
2. Блейхер В.М. Толковый словарь психиатрических терминов / В.М. Блейхер, И.В. Крук. – Воронеж : НПО «МОДЭК», 1995. – 640 с.
3. Вагин И.О. Психология жизни и смерти / И.О. Вагин. – СПб. : Питер, 2002. – 160 с.
4. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук : в 3 т. / Г.В.Ф. Гегель. – М. : Мысль, 1974– . – Т. 1 : Наука логики. – 1974. – 452 с.
5. Энциклопедия афоризмов. Средние века. Эпоха Возрождения. Эпоха научной революции. Эпоха Просвещения. Русская афористика от средневековья до Просвещения. – Минск : Современный литератор, 1999. – 992 с.
6. Кондаш О. Хвилювання: страх перед випробуванням / О. Кондаш ; пер. зі словацьк. – К. : Радянська школа, 1981. – 170 с.

7. Курпатов А. Средство от страха / А. Курпатов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uatur.com/html/interesno/kurp-strax.html>.

8. Мовчан М.М. Страх перед экзаменом як соціальний страх / М.М. Мовчан // Компетентнісний підхід до підготовки випускників вищого навчального закладу : матер. XXXI міжвуз. наук.-метод. конф. : в 2 ч. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011– . – Ч. 1. – 2011. – С. 252–254.

9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2000. – 720 с.

10. Савина М.О. Страх как социальное явление : дис. ... канд. филос. наук : спец. 09.00.11 «Социальная философия» / М.О. Савина. – Волгоград, 2004. – 154 с.

11. Уренгой В.П. Лечение словом / В.П. Уренгой. – Краснодар : Районная газета, 1993. – 106 с.

12. Фромм Э. Ситуация человека – ключ к гуманистическому психоанализу / Э. Фромм // Проблема человека в западной философии : сб. переводов с англ., нем., франц. / сост. и послесл. П.С. Гуревича ; общ. ред. Ю.Н. Попова. – М. : Прогресс, 1988. – 544 с.

13. Хамитов Н.В. Философия человека: от метафизики к метаантропологии / Н.В. Хамитов – К. : Ника-Центр ; М. : Институт общегуманитарных исследований, 2002. – 334 с.

14. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / В.Б. Шапар, В.О. Олефір, А.С. Куфлієвський, Б.І. Фурманець та ін. – Х. : Прапор, 2009. – 672 с.

15. Щербатых Ю.В. Избавься от страха / Ю.В. Щербатых. – М. : Эксмо, 2010. – 304 с.

16. Щербатых Ю.В. Психология страха: популярная энциклопедия / Ю.В. Щербатых. – М. : Эксмо, 2007. – 512 с.

Анотація

Мовчан М. М. Екзистенціаль страху в житті людей. – Стаття.

У статті розглянуто страх як важливий екзистенціаль буття людини. Показано місце й роль страху в житті людей від античних часів до наших днів. Виділено класифікацію та інтенсивність прояву цього феномена. Вказано методи боротьби зі страхом.

Ключові слова: страх, екзистенціаль, класифікація страху, інтенсивність страху, боротьба зі страхом.

Аннотация

Мовчан М. Н. Экзистенциал страха в жизни людей. – Статья.

В статье рассмотрен страх как важный экзистенциал бытия человека. Показано место и роль страха в жизни людей от античных времен до наших дней. Выделено классификацию и интенсивность проявления этого феномена. Указаны методы борьбы со страхом.

Ключевые слова: страх, экзистенциал, классификация страха, интенсивность страха, борьба со страхом.

Summary

Movchan M. M. Existential fear in people's lives. – Article.

The article describes the fear as an important existential of human existence. Shows the location and the role of fear in people's lives from ancient times to the present day. Allocated classification and intensity of this phenomenon. Specified methods of dealing with fear.

Key words: fear, existential, classification of fear, intensity of fear, struggle with fear.